

Dr. Zora Rutar Ilc, Zavod RS za šolstvo

GRADIMO KULTURO NENASILJA IN DOBRE SKUPNOSTI

S preprečevanjem in obravnavanjem nasilja se na Zavodu, kot piše »pionirka« na tem področju Mojca Pušnik, ukvarjamo že 20 let. Pojav torej ni nov, se pa spreminjajo njegove pojavne oblike, naša odzivnost, pa tudi učinkovitost obravnave. Zagotovo so pri generaciji, rojeni v tem tisočletju, potrebni novi, če že ne povsem drugačni vzgojni prijemi. V to smo se pred letom in pol poglobili v tematski številki revije, posvečeni vzgoji. Tokrat pa »žaromete« usmerjamo v tisto, kar nastane, ko vzgoja ne deluje (najbolje) – v nasilje, v reševanje konfliktov, zaščito žrtev, obravnavo povzročiteljev, predvsem pa v to, kaj lahko na ravni šole in razreda naredimo, da vse to pravočasno preprečimo.

Ravnanje v primerih, ko pride do nasilja, lahko namreč v grobem primerjamo z gašenjem požara. Vsi vemo, da je manjša nevarnost, da bi do požara prišlo, če imamo dobro požarno varnost: če skrbimo za vse dejavnike tveganja, če vzdržujemo naprave in jih po potrebi nadgrajujemo, če preverjamo stanje in smo pozorni na zgodnje znake. Tako je tudi z obravnavo nasilja. Zato je dobrodošlo, da smo na Zavodu s pomočjo zunanjih strokovnjakinj (tudi praktičark) v šolskem letu 2014/2015 pripravili »Protokol ob zaznavi in za obravnavo medvrstniškega nasilja v VIZ« (predstavljen v rubriki Informacije in prikazi).

Protokol je uporaben spisek postopkov (pospremljen s priročnikom), ko do nasilja že pride. Veliko rezerve pa obstaja, še preden se to zgodi: v domišljenih vzgojnih strategijah in celostnem delovanju šole (nikakor ne mislimo samo na morebitno rutinsko zagotavljanje vzgojnega načrta), v dolgoročni in sistematični skrbi za odnose in dialog (tako med učitelji kot med učenci ter med učitelji in učenci), v prizadevanjih za izgrajevanje varne klime in kulture dobre skupnosti, v katero so vključeni vsi učenci, v sistematičnem izpopolnjevanju učiteljev na področju vodenja razreda, v opremljanju učencev s komunikacijskimi veščinami in strategijami za reševanje konfliktov in v senzibiliziranju vseh – učencev in učiteljev – za pojav(e) nasilja in jasno izrekanje za ničelno toleranco do njega.

Kaj narediti, da vse to ne ostanejo prazne floskule?

S kakšnimi strategijami, prijemi in aktivnostmi je mogoče premišljeno in sistematično izgrajevati kulturo dobre skupnosti s poudarkom na procesih vključevanja, solidarnosti, spoštovanja in vzajemne odgovornosti, je predstavljeno v številnih prepričljivih primerih iz prakse, ki jih prinaša tokratna številka. Tem primerom je skupno, da pri vpeljevanju kulture nenasilja in dobre skupnosti gradijo na participativnosti oz. vključevanju in sodelovanju vseh »vpletenih«: učiteljev, učencev, staršev ter lokalne oz. širše skupnosti. To pa terja veliko pozornega poslušanja, pogovarjanja oz. dialog o vseh pomembnih skupnih zadevah (pa naj bo to na konferencah ali na razrednih urah, po aktivih ali v dijaških skupnostih), dogovarjanje na vseh ravneh ter skupno načrtovanje pomembnih odločitev, strategij in aktivnosti. Bolj ko so namreč učenci ter starši, prav tako pa tudi učitelji, vključeni v delovanje in načrtovanje skupnosti, večjo pripadnost razvijajo, bolj gojijo zavzetost in skrb ter razvijajo soodgovornost za to, kar se (jim) dogaja.

To pa se seveda ne zgodi samo od sebe. Potrebno je večje obvladovanje strateškega načrtovanja, moderiranje skupinskih procesov, negovanje komunikacijskih veščin in razvijanje čustvene inteligentnosti ter zmožnosti pogajanja in reševanja konfliktov pri vseh udeležencih. Gre za procese in veščine, ki terjajo kar nekaj prizadevanj in časa in se ne zgodijo čez noč.

Če predstavlja strateški vključevalni (»inkluzivni«) pristop na ravni šoli najširše izhodišče, pa je naslednje izhodišče vezano na (vzgojno) delovanje učiteljev v razredu.

Ena ključnih pri tem je zmožnost učiteljev za učinkovite strategije vodenja razreda oz. upravljanja z njim (t. i. class management). Naj pri tem omenim samo nekaj temeljnih načel t. i. disciplinskega pristopa po Pšunder in Bluestein, ki smo ga podrobneje predstavili v t. i. »vzgojni« številki. Prvo je vzajemno spoštovanje, pri čemer je učitelj tisti, ki si spoštovanje zagotovi s svojim ravnanjem, ne more pa ga zaukazati ali izsiliti. Raziskave kažejo, da učenci najbolj cenijo učitelje, ki so odločni in »imajo prezenco« – zbuja občutek, da znajo obvladati razred in sebe, ne izvajajo pa »strahovlade« (ki hitro porodi upor ali podrejenost). Drugo izjemno pomembno načelo je omogočanje aktivnega vključevanja in sodelovanja; na ravni pouka to predpostavlja zanimiv pouk, čim bolj aktivno vlogo učencev, osmišljanje tega, kar se poučuje, aktualiziranje, individualizacijo in personalizacijo. Pomemben vidik preventivne discipline je vzpostavljanje prijetne, sproščene in spodbudne razredne klime, ki temelji na pozitivnih medosebnih odnosih vseh z vsemi, spodbujanju dialoga, skrbi za učence, zanimanju zanje, upoštevanju njihovih potreb in interesov ter vključevanju raznolikih aktivnosti. Sem spada tudi nenasilno reševanje konfliktov ter skupno oblikovanje pravil in posledic za kršitve. Kot načelo korektivne discipline (ko se kršitev že pojavi) pa velja omeniti princip najmanjše stopnje posredovanja učitelja ob kršitvah, kar pomeni, da učitelj v strahu pred tem, da ne bo obvladal razreda, ne ustvari že na začetku »bojnega polja« in ne udari takoj »z vsemi topovi«, ampak ima za izhodišče osebno prezenco in spretnost vključevanja učencev, šele pri stopnjevanju kršitev pa stopnjuje ukrepe.

Tretja, najbolj konkretna in individualizirana raven preprečevanja nasilja oz. bolje rečeno »vzgoje za dialog in nenasilje« pa je neposredno usposabljanje učiteljev in učencev na področju komunikacijskih veščin, čustvene inteligence, reševanja konfliktov in/oz. mediacije (s poudarkom na vrstniški mediaciji – praksi, ki je pri nas na nekaterih šolah že zelo uveljavljena) in drugih psihosocialnih vidikov. Obstaja cela vrsta preizkušenih »psihosocialnih« in »komunikacijskih« delavnic, ki jih lahko usvojijo šolski svetovalni delavci ali celo razredniki sami in jih izvajajo s posameznimi skupinami učencev in v razredih (npr. na razrednih urah); številne so predstavljene v priročnikih na to temo, ki smo jih v preteklih letih izdajali na ZRSŠ, nekatere pa tudi v pričujoči številki.

K neposrednemu zmanjševanju agresivnosti in nasilja ter k večji senzibilnosti zanj lahko prispeva tudi obveščanje oz. informiranje učencev in učiteljev o tej temi, o zgodnjih znakih zlorabe, o tem, kako prepoznati žrtev, kako se postaviti zanjo in ne ostati pasiven opazovalec; ne nazadnje pa k vsemu temu prispeva tudi celoten etos šole: kaj šola zastopa, kakšne so njene vrednote in prepričanja ter kako dosledno to, kar zagovarja, tudi živi. Za neposredno delo z učenci, ki kažejo več znakov nagnjenosti k agresivnemu vedenju, pa lahko največ naredi svetovalna služba, ki je strokovno usposobljena, da presodi, kdaj zahtevnejše primere napoti tudi v skupinsko ali individualno terapevtsko obravnavo.

Naj pri tem ponovno poudarimo naslednje: V zadnjem času se v medijih tudi s strani nekaterih strokovnjakov ustvarja škodljiva polarizacija med avtoritarno in permissivno vzgojo, pri čemer naj bi slednja povzročala »nevzgojeno mladež«. O »nevzgojeni mladeži« govori že Sokrat – prav vsako okolje in vsako obdobje jo pozna. Vsako okolje in vsako obdobje mora najti tudi rešitve zanjo. Rešitev za današnje obdobje ni nihaj iz ene problematične prakse (nekritičnega zadovoljevanja vseh otrokovih potreb in pretiranega zaščitništva permissivne vzgoje) v drugo, prav tako problematično prakso (avtoritarno izvajanje moči, ki duši razvoj otrokove avtonomije, avtoregulativnosti in prevzemanja odgovornosti), ampak zastopanje pozicije zdrave avtoritete (in ne avtoritarnosti), ki se postopoma razpušča v obratnem sorazmerju z naraščanjem otrokove odgovornosti, kar pa je mogoče samo v postopkih dogovarjanja, vzajemnega upoštevanja in spodbujanja empatije, o čemer v našem prostoru največ piše Kroflič.

Ne gre si obetati, da bomo nasilje povsem izkoreninili. Tako aktualne družbene razmere kot psihopatologija posameznika bodo še naprej botrovali posameznim ekscesom. Vendar pa je dobra novica to, da šola velja za odličen varovalni dejavnik – če seveda zna to biti.